

СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ, СІМ'Ї ТА БАТЬКІВ У ПРОФЕСІЙНОМУ САМОВИЗНАЧЕННІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

(реферативний огляд)

**Упорядник
Агалець І.О.,**

канд. пед. наук, доцент, старший науковий співробітник відділу наукової реферативної та аналітичної інформації у сфері освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Сучасні соціальні процеси є відображенням глибинних потреб і інтересів кожної людини і вимагають постійного зростання її особистісної та суто професійної компетентності як основи для самореалізації у суспільстві й успішної організації власного життя.

Зміна реалій суспільного життя зумовлює трансформацію поглядів на сучасну освіту, зокрема шкільну як базову ланку цієї системи. Основною метою і джерелом ефективності шкільної освіти є всебічний розвиток особистості – творця нового людського життя. Шляхами реалізації цього складного завдання є самовдосконалення та подальша самореалізація учнів в обраних ними сферах майбутньої діяльності. З огляду на це важливу роль у цій справі має відігравати формування професійного самовизначення юнацтва, що розглядається як динамічний багатоплановий процес, який передбачає різноманітність підходів його забезпечення.

Будь-яке навчання за своєю сутністю полягає у створенні умов для розвитку особистості учня, і тому воно є розвивальним, особистісно-орієнтованим. Зокрема, на цей час українськими вченими та педагогами-практиками розроблено низку педагогічних моделей, які потребують урахування індивідуального підходу в навчанні. В основу таких моделей закладено визнання індивідуальності та самоцінності кожної дитини як індивіда, що є носієм власних неповторних рис характеру, особистих думок та життєвого досвіду. Зі створенням сприятливих умов навчально-виховного процесу, різноманітних за змістом та формою, кожний учень має можливість для реалізації активності, самостійності та самореалізації у навчально-професійній діяльності. Провідною на цьому етапі є психолого-педагогічна підтримка усвідомленого вибору професії, сфери навчання, яка, зокрема, передбачає консультування з професійними психологами та педагогами-практиками. Психолого-педагогічна наука набула значного досвіду дослідження аналізу й упровадження різних підходів, форм і методів розв'язання завдань психолого-педагогічної підтримки старшокласників у професійному самовизначенні.

Метою реферативного огляду є висвітлення результатів теоретичних і прикладних наукових розроблень з питань психолого-педагогічної підтримки професійного самовизначення старшокласників.

I. ЧИННИКИ Й ОСОБЛИВОСТІ УСПІШНОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

1. Психологічні аспекти професійного самовизначення старшокласників / Н. О. Мосол // Проблеми сучасної психології : зб. наук. пр. / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, Запоріж. нац. ун-т. – Запоріжжя, 2012. – № 1. – С. 108–112. – Бібліогр.: 4 назви. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pspz_2012_1_21 (дата звернення: 03.02.17).

Розглянуто питання професійного самовизначення старшокласників. Визначено чинники вибору професії. Наголошено, що професійне самовизначення – це процес, який охоплює весь період професійної діяльності: від виникнення професійних намірів до виходу з трудової діяльності. Акцентовано увагу на акті вибору професії, що стає переломним етапом вжитті людини, визначає подальший розвиток життєвого шляху та співпадає із закінченням школи. Проаналізовано умови успішного професійного вибору та шляхи активізації професійного самовизначення старшокласників. Обстоюється позиція про те, що у центрі профорієнтаційного процесу є особистість з її потребами, інтересами, прагненнями; успішність професійного самовизначення особистості визначається усвідомленістю вибору, що ґрунтується на сформованості готовності до вибору професії. Зроблено висновок про те, що найкращим підходом до надання допомоги старшокласникам у період професійно-особистісного самовизначення є психолого-педагогічний супровід цього педагогічного феномену.

Ключові слова: професійне самовизначення, вибір професії, психолого-педагогічна допомога, позиція, активізація професійного самовизначення старшокласників, особистість, самопізнання.

2. Профорієнтаційне консультування як необхідна складова професійного самовизначення старшокласників / О. В. Кочкурова // Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент : зб. наук. пр. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Ін-т соціології, психології та упр. – Київ, 2012. – Вип. 10. – С. 82–88. – Бібліогр.: 8 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mnf_2012_10_13 (дата звернення: 03.02.17).

Проаналізовано проблему організації ефективного профорієнтаційного консультування, спрямованого на допомогу старшокласникам у професійному самовизначенні. Виокремлено етапи профорієнтаційної роботи зі старшокласниками за напрямками: професійна діагностика, психологічні тренінги, профорієнтаційні ігри. Визначено особливості профорієнтаційного консультування та його впливу на усвідомлене професійне самовизначення учнів старших класів, яке відповідає суспільним і особистісним вимогам. Наголошено, що професійне самовизначення – це складний багатоетапний процес, спрямований на вирішення учнями старших класів важливих питань самоактуалізації, здійснення вибору та знаходження свого місця в житті. Зроблено висновок, що професійне самовизначення старшокласників – це процес, який потребує психологічного супроводу професійної орієнтації як системи цілеспрямованої психологічної дії.

Ключові слова: профорієнтаційна робота, професійна діагностика, тренінг, профорієнтаційні ігри, професійне самовизначення, психологічні тренінги, самореалізація.

3. Особливості взаємозв'язку Я-концепції та професійного самовизначення старшокласників / І. П. Андрійчук // Наук. часоп. НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 12, Психологічні науки : зб. наук. пр. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2012. – Вип. 39. – С. 63–69. – Бібліогр.: 2 назви. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_012_2012_39_11 (дата звернення: 03.02.17).

Розглянуто сутність понять Я-концепція, особливості особистісного й професійного самовизначення старшокласників. З'ясовано, що самовизначення особистості – це цілеспрямована всебічна творча поведінка, мета якої – оволодіння сферами життя на основі ідей, якими володіє суб'єкт і які є результатом особистісної переробки та особистісного переживання. Надано оцінку результатів вивчення соціально-психологічних та психолого-педагогічних аспектів особистісного самовизначення як основного новоутворення періоду ранньої юності. Акцентовано увагу на важливості встановлення взаємозв'язку між змістовими характеристиками Я-концепції і професійним самовизначенням у ранньому юнацькому віці. Визначено основні параметри вибору професії. Представлено результати емпіричного дослідження, які підтверджують, що розвиток Я-концепції й становлення професійного самовизначення відбуваються в єдиному контексті функціонування самопізнання особистості.

Ключові слова: Я-концепції, особистісне самовизначення, професійне самовизначення, вибір професії, життєве самовизначення, самореалізація, професійна спрямованість.

4. Проблеми професійного самовизначення сучасних учнів старшої школи / В. М. Підгайна, О. Г. Видра // Вісн. Чернігів. нац. пед. ун-ту / Чернігів. нац. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. – Чернігів, 2013. – Вип. 108.2 : Серія: Педагогічні науки. – Бібліогр.: 5 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2013_2_108_12 (дата звернення: 03.02.17).

Розглянуто поняття та зміст професійного самовизначення у юнацькому віці. Досліджено особливості професійного самовизначення учнів старшої школи. Наведено результати дослідження процесу формування професійного самовизначення старшокласників. Встановлено, що близько 50% учнів перебувають у стані зумовленості, тобто беруть на себе певні зобов'язання, але не долають етап прийняття самостійних рішень, їхній вибір професії заздалегідь визначений батьками або вчителями, але не є результатом самостійних рішень. З'ясовано, що тільки 28,5% старшокласників зробили попередній вибір майбутньої професії, у 37% вибір професії залежить від поради батьків. Наголошено, що переважна більшість учнів не знають змісту, умов праці і вимог до професії, що обирають як свій майбутній фах. Зроблено висновок про те, що криза самовизначення учнів старшої школи може бути досить відчутною через невизначеність особистості з вибором майбутньої професії.

Ключові слова: професійне самовизначення, самовизначення особистості, професійний план, професійні інтереси, учні старшої школи, ціннісні орієнтації, вибір професії.

5. Соціальна компетентність старшокласників у вимірі їх професійного самовизначення / Т. В. Кравченко // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. / НАПН України, Ін-т проблем виховання. – Київ, 2013. – Вип. 17, кн. 1. – С. 372–381. – Бібліогр.: 10 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2013_17\(1\)_43](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2013_17(1)_43) (дата звернення: 03.02.17).

Розкрито сутність соціальної компетентності, розглянуто її важливість для ефективного професійного самовизначення учнів старших класів. Визначено, що соціальна компетентність – це система знань людини про соціальну дійсність та саму себе, система соціальних умінь і навичок взаємодії, сценаріїв поведінки у типових соціальних ситуаціях, що дають змогу швидко й ефективно адаптуватися, свідомо ухвалювати рішення, конструктивно взаємодіяти з іншими, виявляти активність і доходити взаєморозуміння. Доведено наявність взаємозв'язку між соціальною компетентністю та професійним самовизначенням на прикладі професій типу «людина – людина», які потребують тісної взаємодії між людьми, уміння налагоджувати й підтримувати контакти, розуміти одне одного, виявляти комунікативні здібності, емоційну стійкість, умінням швидко переключати увагу, емпатію, спостережливість.

Ключові слова: соціальна компетентність, професійне самовизначення, старшокласники, тип особистості, тип професійного середовища, навички соціальної взаємодії, комунікативні навички.

6. Основні чинники професійного самовизначення старшокласників / І. М. Мачуська // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. / НАПН України, Ін-т проблем виховання. – Київ, 2013. – Вип. 17, кн. 1. – С. 474–482. – Бібліогр.: 6 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2013_17\(1\)_54](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2013_17(1)_54) (дата звернення: 03.02.17).

Визначено чинники професійного самовизначення учнів старших класів у сучасних умовах. Висвітлено результати аналізу в науковій літературі основних класифікацій таких чинників. Розглянуто результати дослідження проблеми професійного самовизначення старшокласників у контексті особистісного самовизначення. Наведено динаміку рангових показників чинників впливу на вибір професії учнями старших класів, їхні професійні плани, відповідну мотивацію. Зауважено, що оцінка старшокласниками привабливості професій часто зовсім не збігається з оцінкою їхньої соціальної значущості. Узагальнено, що проводячи профорієнтаційну роботу, спрямовану на формування готовності до професійного самовизначення, важливо демонструвати учням необхідність вмотивованого вибору професії, а не шлях опанування нею методом спроб і помилок, переходом від однієї діяльності до іншої.

Ключові слова: професійне самовизначення, чинники професійного самовизначення, професійні плани, мотиви вибору професії, старший шкільний вік, мотивація.

7. Психолого-педагогічні аспекти та бар'єри професійного самовизначення учнів старших класів / А. М. Горшеньова // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2013. – Вип. 31. – С. 465–469. – Бібліогр.: 8 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pfto_2013_31_65 (дата звернення: 03.02.17).

Розглянуто проблему професійного самовизначення учнівської молоді як вирішального моменту в життєвому становленні особистості. Розглянуто форми та засоби формування професійних інтересів учнів старших класів. Розкрито сутність категорії «професійна орієнтація». Досліджено інтереси та схильності учнів старших класів, умови, за яких ці інтереси та схильності перетворюються на мотиви професійного самовизначення. Сформовано групу принципів вибору майбутньої діяльності учнів старших класів: свідомості, відповідності, активності. Акцентовано увагу на індивідуальних особливостях учнів – професійних інтересах та нахилах. Зроблено висновок, що проблема професійного самовизначення є складним системним утворенням, яке поєднує взаємодоповнювані елементи – взаємозв'язок професійного інтересу, навчальної мотивації та психологічних особливостей старшокласників.

Ключові слова: профорієнтація, самовизначення, професійний інтерес, навчальна мотивація, професійна орієнтація, професійна підготовка, вибір професії, потреби суспільства.

8. Результати дослідження змісту і педагогічних засобів підготовки учнів старших класів до професійного самовизначення в умовах профільного навчання / О. Л. Морін // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. / НАПН України, Ін-т проблем виховання. – Київ, 2013. – Вип. 17, кн. 2. – С. 6–14. – Бібліогр.: 7 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2013_17\(2\)_3](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2013_17(2)_3) (дата звернення: 03.02.17).

Висвітлено результати дослідження змісту та педагогічних засобів підготовки учнів старших класів до професійного самовизначення в умовах профільного навчання, проведеного в 2011-2013 рр. лабораторією трудового виховання і профорієнтації Інституту проблем виховання НАПН України. Акцентовано увагу на тому, що дослідження було розпочато з огляду на вже наявний науковий доробок лабораторії трудового виховання і профорієнтації вказаної вище наукової установи. Виокремлено питання співпраці з вітчизняними науковими установами, які досліджують інші аспекти професійної орієнтації учнівської молоді та дорослого населення. Уточнено поняття готовності учнів старших класів до професійного самовизначення в умовах профільного навчання. Визначено означене поняття як змістовно-синтетичне особистісне новоутворення, що формується у процесі цілеспрямованого педагогічного впливу й забезпечує узгодження учнем знань про зміст і структуру професій, їхніх вимог до суб'єкта зі сформованими в процесі розвитку пріоритетними можливостями

та потребами. Зазначено, що найбільш продуктивним утворенням щодо забезпечення підготовки учнів старших класів до професійного самовизначення є освітні округи. Зроблено висновок про доцільність розширення наукових пошуків у цьому напрямі та пролонгації дослідження в 2014-2016 рр. на тему: «Професійне самовизначення учнівської молоді в умовах освітнього округу».

Ключові слова: професійне самовизначення, учні старших класів, учнівська молодь, профільне навчання, освітній округ, навчальна імітація, професійні уміння, самопізнання.

9. Професійне самовизначення старшокласників: ціннісно-орієнтований підхід / М. В. Васьківський // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : зб. наук. пр. / Рівнен. держ. гуманітар. ун-т. – Рівне, 2014. – Вип. 8. – С. 27–30. – Бібліогр.: 6 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ozfm_2014_8_11 (дата звернення: 03.02.17).

Окреслено проблему ціннісно-орієнтованого підходу в процесі професійного самовизначення учнів старшої школи. Обґрунтовано роль учителів у професійному самовизначенні учнів. Наголошено на важливості набуття учнями практичних навичок планування, розвитку здатності досягнення перспективи свого майбутнього життя. Звернуто увагу на необхідність емоційної підтримки старшокласників, що допоможе їм здійснити самостійний і свідомий вибір. З'ясовано, що за ціннісно-орієнтованого підходу до професійного самовизначення старшокласник проходить шлях від знань дилетанта до знань практика, відбувається перехід від засвоєного у навчально-виховному процесі до інтеграції знань, умінь, здібностей набутих у школі. Доведено, що профільна школа має орієнтуватися не лише на поглиблене вивчення профільних предметів, а й на корекцію професійного самовизначення з урахуванням процесів соціалізації особистості старшокласників.

Ключові слова: професійне самовизначення старшокласників, ціннісно-орієнтований підхід, профільне навчання, диференціація навчання, профорієнтація, особистісний підхід, соціалізація.

10. Використання засобів дистанційної освіти при підготовці обдарованих старшокласників до професійного самовизначення / Н. В. Аніщенко, М. Ю. Мельник // Освіта та розвиток обдар. особистості. – 2014. – № 12. – С. 32–35. – Бібліогр.: 9 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Otros_2014_12_10 (дата звернення: 03.02.17).

Проаналізовано особливості дистанційної освіти в процесі формування готовності до професійного самовизначення обдарованих старшокласників. Наголошено на необхідності вдосконалення змісту та створенні педагогічних умов профорієнтаційної роботи в різних типах навчальних закладів. Зроблено висновок про доцільність упровадження профорієнтаційних дистанційних спецкурсів для розв'язання проблеми формування готовності до професійного самовизначення обдарованих старшокласників. Акцентовано увагу на важливості забезпечення процесу формування готовності до професійного самовизначення сучасними засобами, що активізують процеси самопізнання, самоуправління та самоактуалізації обдарованих учнів. Зазначено, що дистанційний

профорієнтаційний спецкурс є ефективним для надання допомоги обдарованим старшокласникам у професійному самовизначенні.

Ключові слова: професійне самовизначення, науково-педагогічний працівник, дистанційна освіта, дистанційний курс, обдарована дитина, самопізнання, самоактуалізація.

11. Психологічні умови професійного самовизначення старшокласників на сучасному етапі розвитку суспільства / Ю. О. Бохонкова // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. / НАПН України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка. – Київ, 2015. – Т. 6, вип. 10. – С. 14–21. – Бібліогр.: 7 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/appsu_h_2015_6_10_4 (дата звернення: 03.02.17).

Проаналізовано соціально-психологічні умови, які дають можливість активізувати майбутнє професійне самовизначення сучасних старшокласників. Наголошено, що навчально-професійна діяльність є основним видом діяльності старшого школяра. Акцентовано увагу на важливості нової соціальної позиції старшокласника, що змінює значущість учіння, його завдань та цілей. Сформульовано основні принципи підготовки старшокласників до майбутнього професійного самовизначення. Запропоновано характеристику особливостей поведінкового, когнітивного та особистісного розвитку старшокласника. Визначено мотиви діяльності, які впливають на майбутнє професійне самовизначення старшокласників. З'ясовано, що старші школярі оцінюють навчальний процес з точки зору того, що він дає для їх майбутнього. Зазначено, що вибірковість пізнавальних інтересів старших школярів часто пов'язана з майбутніми життєвими планами, які сприяють формуванню навчальних інтересів.

Ключові слова: мотив, мотивація, професійне самовизначення, старшокласники, особистісний розвиток, професійні інтереси, начальна діяльність, самооцінка, ідентичність.

12. Психологічні особливості професійного самовизначення старшокласників / С. В. Харченко // Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. пр. / Кам'янець-Подільськ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, Ін-т педагогіки НАПН України. – Кам'янець-Подільський, 2015. – Вип. 18. – С. 314–319. – Бібліогр.: 7 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppo_2015_18_58 (дата звернення: 03.02.17).

Розглянуто особливості професійного самовизначення учнів юнацького віку. З'ясовано роль інтересів і здібностей у професійному самовизначенні школярів. Виокремлено особистісні характеристики, які сприяють успіху молодій людині в професійній діяльності, визначено особливості побудови власної життєвої перспективи та професійної стратегії старшокласників. Враховуючи, що старший підлітковий вік – час вибору людиною свого життєвого шляху, акцентовано увагу на першочерговому значенні розв'язання питань, що пов'язані з соціальним, особистісним і професійним самовизначенням. Зазначено, що роздуми про життєві перспективи, експериментування з різними соціальними ролями, пошук відповідей на запитання про сенс життя посідають провідне місце в житті випускника. Наголошено, що професійне самовизначення є

винятково важливим етапом у житті кожної людини, оскільки правильний професійний вибір зумовлює успішність професійної діяльності особистості та її психологічний комфорт. Простежено опосередкований вплив професійного самовизначення на рівень соціально-економічного розвитку та добробут суспільства з огляду на те, що усвідомлена стратегія вибору особистістю майбутньої професії забезпечує не лише її власний життєвий і професійний успіх, а й максимальний внесок у процвітання своєї держави. Виокремлено провідні риси життєвої перспективи як психологічного феномену з позицій статевовікових розбіжностей. Зроблено висновок, найвищим проявом життєвого самовизначення можна вважати особистісне самовизначення – віднайдення самотнього образу «Я», постійний його розвиток та утвердження в суспільстві.

Ключові слова: професійне самовизначення, статевовікові відмінності, життєва перспектива, життєва стратегія, юнацький вік, самовизначення, самосвідомість, вибір професії, соціальний досвід.

13. Вплив ціннісних орієнтацій на професійне самовизначення старшокласників / А. В. Ліщук // Психологія: реальність і перспективи : зб. наук. пр. / Рівнен. держ. гуманітар. ун-т. – Рівне, 2015. – Вип. 4. – С. 157–160. – Бібліогр.: 6 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prp_2015_4_43 (дата звернення: 03.02.17).

Висвітлено питання особистісного самовизначення в ранній юності, що має ціннісно-сміслову природу. Обґрунтовано значення самоусвідомлення особистості стосовно суспільно виробленої системи цінностей, визначення на цій основі сенсу свого особистого існування. Наголошено, що найбільш ґрунтовним проявом особистого самовизначення є процес формування змістової системи, в якій поєднано уявлення про себе і світ. Акцентовано увагу на професійному середовищі, яке виступає визначальним чинником цих процесів, а професійне самовизначення розглядається як вибір і реалізація способу взаємодії з навколишнім світом і пошуком сенсу в цій діяльності. Наголошено на значенні центрального моменту, крізь призму якого розглядається становлення особистості в перехідному віці, включаючи і його юнацький етап. Досліджено вагомість впливу ціннісних орієнтацій та спрямованості особистості на професійне самовизначення.

Ключові слова: самовизначення, особистість, ціннісні орієнтації, ідентичність, мотивація, професія, спрямованість, комерціалізація, професійне самовизначення, мотиваційний компонент.

14. Професійне самовизначення старшокласників (за результатами дослідження) / Н. Тимошенко // Актуальні питання гуманітарних наук : міжвуз. зб. наук. пр. молодих вчених Дрогобиц. держ. пед. ун-ту ім. Івана Франка / Дрогобиц. держ. пед. ун-т ім. Івана Франка, Рада молодих вчених. – Дрогобиц, 2016. – Вип. 16. – С. 421–427. – Бібліогр.: 4 назви. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apgnd_2016_16_56 (дата звернення: 03.02.17).

Розглянуто проблему професійного самовизначення особистості в працях вітчизняних і зарубіжних науковців-дослідників. Теоретично обґрунтовано

методики щодо професійного самовизначення старшокласників. Визначено методи дослідження з урахуванням вимог вивчення психіки в діяльності та дослідження психічних явищ у розвитку особистості. Встановлено, що ефективність профорієнтаційної роботи суттєво залежить від постановки її в школі, оскільки вона має бути невід'ємним компонентом програми навчання, пов'язаним із професійними знаннями, професійними вимогами та динамічним процесом їх оновлення. Зазначено, що досягнення цього результату є можливим тоді, коли профорієнтаційна робота в школі матиме науково обґрунтоване методичне забезпечення, яке максимально активізуватиме професійне самовизначення випускника. Наголошено на важливості одержання компетентної професійної консультації, основною метою якої є формування професійного світогляду особистості й складання прогнозу стратегії професійної діяльності з урахуванням індивідуальних психологічних характеристик, особливостей життєвої ситуації, професійних інтересів, нахилів, здібностей, стану здоров'я та попиту ринку праці.

Ключові слова: професія, професійна орієнтація, ціннісні установки, професійний вибір, професійне самовизначення, інтереси, професійні знання, старшокласники, профорієнтаційна робота.

II. СІМ'Я ТА БАТЬКИ У ПРОФЕСІЙНОМУ САМОВИЗНАЧЕННІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

15. Проект як форма роботи з батьками щодо професійного самовизначення старшокласників / К. М. Павицька // [Педагогічні науки: теорія, історія, інновац. технології](#). – 2013. – № 7. – С. 76–84. – Бібліогр.: 7 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2013_7_12 (дата звернення: 03.02.17).

Висвітлено актуальну педагогічну проблему – взаємодію загальноосвітньої школи з батьками учнів старшого шкільного віку. Обґрунтовано проект як форму роботи школи з батьками щодо професійного самовизначення старшокласників з точки зору їх ефективного впливу на суб'єкти взаємин. Наведено приклад орієнтовної програми педагогічного проекту з підготовки батьків до професійного самовизначення старшокласників, що передбачає такі заходи, як батьківські збори, психолого-педагогічний семінар, фото-виставка, екскурсія на підприємство, зустріч із фахівцями, бесіди й консультації тощо. Узагальнено, що робота з батьками старшокласників щодо їхнього професійного самовизначення є тим процесом, який потребує особливого підходу в його організації та застосуванні ефективних технологій і методик у взаємодії школи та батьків.

Ключові слова: школа, батьки, старшокласники, проект, професійне самовизначення, метод проектів, педагогічний проект, підготовка батьків.

16. Роль батьків у процесі професійного самовизначення старшокласників в Україні та Німеччині / Г. О. Корсун // [Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді](#): зб. наук. пр. / НАПН України, Ін-т проблем виховання. – Київ, 2013. – Вип. 17, кн. 1. – С. 353–362. – Бібліогр.: 11 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2013_17\(1\)_41](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2013_17(1)_41) (дата звернення: 03.02.17).

Проаналізовано основні підходи провідних українських і зарубіжних учених до ролі батьків та їх впливу на процес професійного самовизначення старшокласників в Україні та Німеччині. Досліджено вплив ролі батьків на процес вибору майбутньої професії їхніми дітьми. Наголошено на важливості співпраці вчителів, профконсультантів, психологів, наставників та батьків у створенні сприятливих умов для професійного самовизначення старшокласників. Констатовано, що процес професійного самовизначення учнів старших класів повинен бути для батьків таким же важливим, як і вибір відповідної школи. Зауважено, що підготовка до вибору професії повинна бути сімейною справою, однак вирішальна роль у процесі професійного самовизначення повинна залишатися за дитиною.

Ключові слова: *профорієнтація, професійне самовизначення, готовність до вибору професії, роль батьків, старшокласники, профільне навчання, профорієнтаційна робота.*

17. Робота школи з педагогічної підготовки батьків до професійного самовизначення старшокласників / О. Л. Хромова // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. / НАПН України, Ін-т проблем виховання. – Київ, 2013. – Вип. 17, кн. 2. – С. 391–399. – Бібліогр.: 7 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2013_17\(2\)_45](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2013_17(2)_45) (дата звернення: 03.02.17).

Проаналізовано специфіку діяльності школи з педагогічної підготовки батьків до професійного самовизначення учнів-старшокласників. Акцентовано увагу на важливості ролі цілеспрямованого виховного впливу найближчого оточення – сім'ї, батьків на процес самовизначення старшокласника. Наголошено на багатоаспектності питань, змісту, форм і методів роботи школи з педагогічної підготовки батьків до професійного самовизначення учнів старших класів. Констатовано, що створення системи роботи школи з педагогічної підготовки батьків щодо професійного самовизначення старшокласників – складна, багатогранна і надзвичайно важлива проблема. Зауважено про те, наскільки повно та ефективно реалізуватимуться потенційні можливості навчального закладу з педагогізації батьків у сучасних умовах профільного навчання й подальшої професійної підготовки юнацтва, залежить рівень соціального та економічного життя українського суспільства.

Ключові слова: *педагогічна підготовка батьків, професійне самовизначення старшокласників, зміст, форми і методи, взаємодія, профільне навчання, педагогічні працівники, психолого-педагогічна підтримка.*

18. Вплив сім'ї на професійне самовизначення старшокласників (гендерний аспект) / О. М. Танасійчук // [Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту. Серія: Психологічні науки](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkhp_2013_1_25) / Херсон. держ. ун-т, ф-т психології, історії та соціології. – Херсон, 2013. – Вип. 1. – С. 82–84. – Бібліогр.: 8 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkhp_2013_1_25 (дата звернення: 03.02.17).

Розглянуто взаємозалежність теоретичних та емпіричних проблем професійного самовизначення старшокласників від таких факторів, як тип дитячо-батьківських відносин та гендерних особливостей. Наголошено на явищі

стереотипізації щодо професійної спрямованості на сучасному етапі розвитку суспільства. Встановлено, що вплив статево-рольових стереотипів як на юнаків, так і на дівчат значний, оскільки 66% обирають тип професії, що відповідає уявленню суспільства про «чоловічі» та «жіночі» спеціальності. Визначено, що за результатами методики діагностики батьківського відношення спостерігається високий рівень контролю за життям дитини, проявляється прагнення до її інфантилізації. На підставі теоретично-емпіричного аналізу проблеми сформульовано висновок про значний вплив на професійне самовизначення саме типу дитячо-батьківських відносин.

Ключові слова: професійне самовизначення, гендерні особливості, тип дитячо-батьківських відносин, стереотипи, вплив батьків, професійна спрямованість.

19. Форми та методи професійного самовизначення міських старшокласниць у сім'ї / А. В. Хижняк // Педагогічні науки: теорія, історія, інновації, технології. – 2013. – № 8. – С. 163–171. – Бібліогр.: 3 назви. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2013_8_20 (дата звернення: 03.02.17).

Висвітлено проблему професійного самовизначення старшокласниць у міських сім'ях. Акцентовано увагу на важливості підбору форм і методів роботи, які б забезпечили ефективність процесу професійного самовизначення. Розглянуто етапи вибору особистістю певної професії. Розкрито форми й методи професійного самовизначення міських старшокласниць у сім'ї. З'ясовано, що професійне самовизначення старшокласниць буде продуктивним, якщо всі учасники цього процесу, а це батьки, діти, вчителі позитивно налаштовані на спільну діяльність, розуміють її мету. Констатовано, що у ході експерименту виявилися ефективними такі методи: дискусія, ділові ігри, самопрезентація, проектування майбутнього. Сформульовано висновок, що успішність у напрямі професійного самовизначення старшокласниць забезпечується спільною діяльністю сім'ї та школи.

Ключові слова: професійне самовизначення, старшокласниці, міська сім'я, форми й методи роботи, самопрезентація, ділові ігри, проектування майбутнього, взаємодія сім'ї та школи.

20. Вплив батьківських установок на професійне самовизначення старшокласників / С. В. Кузнецова // Вісн. Одес. нац. ун-ту. Серія: Психологія / Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. – Одеса, 2014. – Т. 19, вип. 1. – С. 159–165. – Бібліогр.: 8 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_psi_2014_19_1_21 (дата звернення: 03.02.17).

Розглянуто актуальне питання професійного самовизначення старшокласників – ставлення батьків до вибору майбутньої професії їхніми дітьми. Розглянуто авторську анкету, яка містить запитання для батьків різного соціального статусу і рівнем освіти. Проаналізовано результати дослідження, метою якого є з'ясування впливу батьківських установок на професійний вибір старшокласників. З'ясовано, що 60% батьків, від загальної кількості опитаних, не згодні із професійними уподобаннями своєї дитини, тому і впливають на її професійний вибір; 30% батьків приймають рішення спільно з

дитиною; 10% відповіли, що дитина робить вибір самостійно. Наголошено, що на вибір майбутньої професії дітей впливає соціальний статус та рівень освіти їхніх батьків. Сформульовано висновок про важливість впливу батьківських установок на професійне самовизначення старшокласників. Наголошено на тому, що для продуктивного результату професійного самовизначення учнів старших класів потрібно запроваджувати заходи з профорієнтаційної роботи з участю старшокласників та їхніх батьків.

Ключові слова: професійне самовизначення, профорієнтація, старшокласники, ранній юнацький вік, соціальні чинники, сім'я, формування самосвідомості, особистість.

Отже, реалізація успішного та ефективного професійного самовизначення у виборі професії потребує створення оптимальних психолого-педагогічних умов для активізації процесів професійного самовизначення старшокласників. Найбільш результативним підходом до вибору способу надання допомоги старшокласникам у період професійно-особистісного самовизначення є психолого-педагогічна підтримка.

Список використаних джерел:

1. **Мосол, Н. О.** Психологічні аспекти професійного самовизначення старшокласників / Н. О. Мосол // Проблеми сучасної психології : зб. наук. пр. / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, Запоріж. нац. ун-т. – Запоріжжя, 2012. – № 1. – С. 108–112. – Бібліогр.: 4 назви.
2. **Кочкурова, О. В.** Профорієнтаційне консультування як необхідна складова професійного самовизначення старшокласників / О. В. Кочкурова // Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент : зб. наук. пр. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Ін-т соціології, психології та упр. – Київ, 2012. – Вип. 10. – С. 82–88. – Бібліогр.: 8 назв.
3. **Андрійчук, І. П.** Особливості взаємозв'язку Я-концепції та професійного самовизначення старшокласників / І. П. Андрійчук // Наук. часоп. НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 12, Психологічні науки : зб. наук. пр. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2012. – Вип. 39. – С. 63–69. – Бібліогр.: 2 назви.
4. **Підгайна, В. М.** Проблеми професійного самовизначення сучасних учнів старшої школи / В. М. Підгайна, О. Г. Видра // Вісн. Чернігів. нац. пед. ун-ту / Чернігів. нац. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. – Чернігів, 2013. – Вип. 108.2 : Серія: Педагогічні науки. – Бібліогр.: 5 назв.
5. **Кравченко, Т. В.** Соціальна компетентність старшокласників у вимірі їх професійного самовизначення / Т. В. Кравченко // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. / НАПН України, Ін-т проблем виховання. – Київ, 2013. – Вип. 17, кн. 1. – С. 372–381. – Бібліогр.: 10 назв.
6. **Мачуська, І. М.** Основні чинники професійного самовизначення старшокласників / І. М. Мачуська // [Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді](#) : зб. наук. пр. / НАПН України, Ін-т проблем виховання. – Київ, 2013. – Вип. 17, кн. 1. – С. 474–482. – Бібліогр.: 6 назв.

7. **Горшеньова, А. М.** Психолого-педагогічні аспекти та бар'єри професійного самовизначення учнів старших класів / А. М. Горшеньова // [Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах](#) : зб. наук. пр. / Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2013. – Вип. 31. – С. 465–469. – Бібліогр.: 8 назв.

8. **Морін, О. Л.** Результати дослідження змісту і педагогічних засобів підготовки учнів старших класів до професійного самовизначення в умовах профільного навчання / О. Л. Морін // [Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді](#) : зб. наук. пр. / НАПН України, Ін-т проблем виховання. – Київ, 2013. – Вип. 17, кн. 2. – С. 6–14. – Бібліогр.: 7 назв.

9. **Васьківський, М. В.** Професійне самовизначення старшокласників: ціннісно-орієнтований підхід / М. В. Васьківський // [Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти](#) : зб. наук. пр. / Рівнен. держ. гуманітар. ун-т. – Рівне, 2014. – Вип. 8. – С. 27–30. – Бібліогр.: 6 назв.

10. **Аніщенко, Н. В.** Використання засобів дистанційної освіти при підготовці обдарованих старшокласників до професійного самовизначення / Н. В. Аніщенко, М. Ю. Мельник // Освіта та розвиток обдар. особистості. – 2014. – № 12. – С. 32–35. – Бібліогр.: 9 назв.

11. **Бохонкова, Ю. О.** Психологічні умови професійного самовизначення старшокласників на сучасному етапі розвитку суспільства / Ю. О. Бохонкова // [Актуальні проблеми психології](#) : зб. наук. пр. / НАПН України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка. – Київ, 2015. – Т. 6, вип. 10. – С. 14–21. – Бібліогр.: 7 назв.

12. **Харченко, С. В.** Психологічні особливості професійного самовизначення старшокласників / С. В. Харченко // [Педагогічна освіта: теорія і практика](#) : зб. наук. пр. / Кам'янець-Подільськ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, Ін-т педагогіки НАПН України. – Кам'янець-Подільський, 2015. – Вип. 18. – С. 314–319. – Бібліогр.: 7 назв.

13. **Ліщук, А. В.** Вплив ціннісних орієнтацій на професійне самовизначення старшокласників / А. В. Ліщук // [Психологія: реальність і перспективи](#) : зб. наук. пр. / Рівнен. держ. гуманітар. ун-т. – Рівне, 2015. – Вип. 4. – С. 157–160. – Бібліогр.: 6 назв.

14. **Тимошенко, Н.** Професійне самовизначення старшокласників (за результатами дослідження) / Н. Тимошенко // [Актуальні питання гуманітарних наук](#) : міжвуз. зб. наук. пр. молодих вчених Дрогобиц. держ. пед. ун-ту ім. Івана Франка / Дрогобиц. держ. пед. ун-т ім. Івана Франка, Рада молодих вчених. – Дрогобич, 2016. – Вип. 16. – С. 421–427. – Бібліогр.: 4 назви.

15. **Павицька, К. М.** Проект як форма роботи з батьками щодо професійного самовизначення старшокласників / К. М. Павицька // [Педагогічні науки: теорія, історія, інновац. технології](#). – 2013. – № 7. – С. 76–84. – Бібліогр.: 7 назв.

16. **Корсун, Г. О.** Роль батьків у процесі професійного самовизначення старшокласників в Україні та Німеччині / Г. О. Корсун // [Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді](#) : зб. наук. пр. / НАПН України, Ін-т проблем виховання. – Київ, 2013. – Вип. 17, кн. 1. – С. 353–362. – Бібліогр.: 11 назв.

17. **Хромова, О. Л.** Робота школи з педагогічної підготовки батьків до професійного самовизначення старшокласників / О. Л. Хромова // Теоретико-

методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. / НАПН України, Ін-т проблем виховання. – Київ, 2013. – Вип. 17, кн. 2. – С. 391–399. – Бібліогр.: 7 назв.

18. **Танасійчук, О. М.** Вплив сім'ї на професійне самовизначення старшокласників (гендерний аспект) / О. М. Танасійчук // [Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту. Серія: Психологічні науки](#) / Херсон. держ. ун-т, ф-т психології, історії та соціології. – Херсон, 2013. – Вип. 1. – С. 82–84. – Бібліогр.: 8 назв.

19. **Хижняк, А. В.** Форми та методи професійного самовизначення міських старшокласниць у сім'ї / А. В. Хижняк // [Педагогічні науки: теорія, історія, інновац. технології](#). – 2013. – № 8. – С. 163–171. – Бібліогр.: 3 назви.

20. **Кузнецова, С. В.** Вплив батьківських установок на професійне самовизначення старшокласників / С. В. Кузнецова // [Вісн. Одес. нац. ун-ту. Серія: Психологія](#) / Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. – Одеса, 2014. – Т. 19, вип. 1. – С. 159–165. – Бібліогр.: 8 назв.